

G. E. LESSING.

ΛΑΟΚΟΩΝ*

*H

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

K Γ' .

Τὸ ἀνδὲς δύναται νὰ ἐπαυξήσῃ τὸ γελοῖον ἢ ἀλλως, παραστάσεις ἀξίας καὶ ἀξιοπρεπείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνδὲς τιθέμεναι, ἀποβαίνουσι γελοῖαι. Τούτου ἄφθονα παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ἀπαντῶσι παραδείγματα. Τέρπει με, λέγει, ἡ γαλῆ ἢ διακόψαστὰς ἀστρονομικάς θεωρίας τοῦ ἀγαθοῦ Σωκράτους.¹

Φαντασθῆμεν δῆμως ὡς μὴ ἀπέδει τὸ εἰς τὸ ἀνοικτὸν αὐτοῦ στόμα πίπτον καὶ τὸ γελοῖον ἔξαφανίζεται. Οἱ γελοιωδέστεροι χαρακτῆρες τοιούτου εἰδούς ἀπαντῶσιν ἐν τῷ Ὁτεντοτικῇ ἀφηγήσει Τκουασθούψι καὶ Κνομκουάιᾳ, ἐν τῷ Γνώστῃ, ἀγγλικῷ λίαν εὐτραπέλῳ περιοδικῷ, ἀφηγήσει, ἀποδιδούμενῃ τῷ λόρδῳ Τσετσερθίλδῳ. Εἶναι γνωστὸν ὅπόδου ρυπαροὶ οἱ Ὁτεντόται τυγχάνουσι καὶ ὅπόσα πράγματα ὡς ὠραῖα καὶ κομψὰ καὶ τεράτως θεωροῦσιν, ἄτινα ἡμῖν ἀπίσταν καὶ βεβληγμάτιν διεγείρουσι. Πεπιεσμένον χόνδρον ρινός, χαλαρὸν καὶ μέχρι τοῦ δύμφαλοῦ ἐπικρεμάμενον στῆθος, ὀλόκληρον τὸ σῶμα στήλεον ἐν τῷ πλίῳ ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἐκ λίπους καὶ αἰθάλης ψυμμυθίου, βοστρύχους σταλάζοντας ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῶν λίπους, πόδας καὶ βραχίονας, περιτετλιγμένους ὑπὸ νωπῶν ἐντοσθίων· φαντασθήτω τις ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου φλογεροῦ, σεβαστοῦ καὶ τρυφεροῦ ἔρωτος, ἀκουσάτω τις ταῦτα, ἐκφραζόμενα διὰ τῆς εὐγενοῦς γλώσσης τῆς σοφαράτπος καὶ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ κρατησάτω τοῦ γέλωτος!

Τὸ ἀπόδεις φαίνεται ως στενώτερον δυνάμενον ν' ἀναμιχθῆ μετὰ τοῦ φοβεροῦ. Ἐκεῖνο τὸ ὄποιον φοικόδεις καλούμεν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπόδεις φοβερόν. Ἀπαρέσκει πράγματι τῷ Δογκίνῳ ἡ ἐν τῷ παρ'. Ἡθόδω φίκνοι τῆς θλίψεως² φράσις: Τῇς ἐκ μὲν θρινῶν μέν ξαιρέον μοὶ φαίνεται δύως ὅτι τοῦτο συμβαίνει οὐχὶ διότι ἀπὸν ἀποτελεῖ χαρακτήρα, ἀλλὰ διότι ἀπλῶς ἀπὸν τοιοῦτον παρίστησι, μηδαμῶς πρὸς τὸ φοβερὸν συμβάλλοντα. Διότι δὲν φαίνεται θέλων νὰ κατακρίνῃ καὶ τοὺς μακροὺς καὶ ἔξω τῶν δακτύλων προέχοντας δυνυχας (Μακροὶ δ' δυνυχες κείρεσσιν ὑπῆναν). Ἐν τούτοις οἱ μακροὶ δυνυχες δὲν εἶναι πολλῷ διλιγότερον ἀποδεῖς ἢ η μηξιόφρος γίς. Οἱ μακροὶ δυμως δυνυχες εἶναι ταύτοχρόνως καὶ φοβεροί διότι αὐτοὶ εἶναι οἱ τὰς παρειάς σπαράσσοντες, ὅπερ επὶ τῆς γῆς ἀπ' αὐτῶν γὰ κατασσόντες.

— — — — ἐκ δὲ παρειῶν
Αἴνος ἀπέλειβετ ἔσοατε — —

Τούναντιον μυξώδης φίς ούδεν ἄλλο εἶναι ἢ τοιαύτη. Ἀναγνῶσμαν παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἑρήμου σπιλαίου τοῦ ἀτυχοῦς Φιλοκτήτου. Οὐδὲν παρατηρεῖται αὐτόθι ἵχνος ζωοτροφιῶν, οὐδὲν εἰδος ὄφοδίου ἀντικειμένου, εἰ μὴ διεσπαρμένα ἔηρα φύλλα, ἄμορφον ἔχονταν κύπελλον καὶ πύραυνον. Οὗτος πᾶτο δάλκηρος ὁ πλούτος τοῦ ἀδθενοῦς καὶ ἐγκαταλειμμένου ἀνδρός! Πῶς δὲ συμπλοοῖ ὁ ποιητὴς τὴν λυπηρὰν καὶ φοβερὰν ταύτην εἰκόνα; διὰ προσθήκης ἀπδιας. «Ιού!» ἐπιφωνεῖ αἴφνης ὁ Νεοπτόλεμος «ἐνταῦθα ξηραίνονται οάκι πλήρης αἷματος καὶ πύου!»¹

N. Ορῶς κερῆροι οἴκησιν ἀρθρώπων δίχα,

'Od. Οὐδ' ἔρδοις οἰκοποιός ἔστι τις τροφὴ

Νε. Στειπτή γε φυλλὰς ως ἐρανίζοτι τῷ.

'Od. Tà δ' ἀλλ' ἔρημα, κονδὲ εὐθέως ὑπόστεγος;

Νε. Αὐτόξενοι γ' ἔκπωμα, φαυλονογοῦ τινοῦ

Tεχνήματ' ἀρδεός, καὶ πνοεῖ ὁμοῦ τάδε

Οδ. Κέτρον τὸ θησαύροισμα σημαιίεις

Νε. Ἰού, ιού· καὶ ταῦτα γ' ἀλλα θάλπεται

Pάκη, βαρείας τον ροσηλείας πλέα.

καὶ προ· Ὡνέω φιλόσυνεος

Οὐτοις καὶ λαγῆς οὐδὲ περιπέτερος τοῦτον
νει διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ αἴματος καὶ τοῦ κονιορτοῦ πα-
ραμορφωθέντος προσώπου καὶ τῆς συγκεκολλημένης
κόμπης

Squalentem barbam et concretos sanguine crines
(ώς ὁ Βιργίλιος ἐκφράζεται²⁾ ἀπόδεις ἀντικείμενον,
τούτου δὲ ἔνεκα καὶ πολλῷ τρομερώτερον καὶ πολλῷ
συγκινητικότερον. Πέδης δὲ δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ ἢ
παρὰ τῷ Ὁβίδιῳ ποιηὴ τοῦ Μαρσύου³, ἀνεύ αἰσθή-
ματος ἀπόδιας; τις δὲ δὲν αἰσθάνεται δῆτι αὐτόθι τὸ
ἀπόδεις εἴησται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ; τοῦτο καθίστησι
τὸ φοβερὸν βδελυκτόν· καὶ τὸ βδελυκτὸν δὲ καὶ ἐν
αὐτῇ τῇ φύσει, δόξας ἡ ἡμετέρα συμπάθεια ἐν-
διαφέρεται ἐν τούτῳ, οὐχὶ καθ' ὅλοκληρίαν δυσάρε-
στον τυγχάνει· ὀπόδουν ὀλιγώτερον λοιπὸν ἔσται τοιοῦ-
τον ἐν τῇ ἀπομιμήσει. Δὲν θὰ συδιδωρεύσω παραδείγ-
ματα ἐπὶ τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ὅφειλω καὶ τὸ ἔξης νὰ ση-
μειώσω, δῆτι ὑπάρχει εἶδος φοβεροῦ, ὥπερ προδιτὸν τῷ
ποιητῇ τυγχάνει μόνον διὰ μέσου τοῦ ἀποδοῦ. Τοῦτο
εἶναι τὸ φοβερὸν τῆς πείνης. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κοινῷ
φίῳ οὐδαμῶς ἄλλως ἐκφράζουμεν τὴν ἀκραν πεῖναν ἢ
διὰ τῶν ἀφηγήσεων πάντων τῶν ἱκιστα θερπικῶν
ἐπ' ἐλάχιστον ὑγιεινῶν καὶ ιδιαζόντως ἀπόδων ἀντικε-
μένων, δι' ὃν δέον νὰ ικανοποιηθῇ ὁ στόμαχος. Ἐ-
πειδὴ ἡ μύμησις οὐδὲ παց' ἡμῖν δύναται νὰ διεγείρῃ
τι ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς πείνης, καταφεύγει εἰς ὅλο
δυσάρεστον αἰσθῆμα, ὥπερ ἐν τῇ περιπτώσει ἐπα-
σθητῆς πείνης ἐκλαμψάνομεν ώς τὸ μικρότερον κα-
κόν. Ζητεῖ δὲ νὰ διεγείρῃ τοῦτο ἵνα ἐπιτρέψῃ ἡμῖν
νὰ συμπεράγωμεν ἐκ τῆς ἀπόδιας αὐτοῦ, ὀπόδουν ισχυ-
ρὰ δέον νὰ ἔναι ἡ ἀπόδια ἐκείνη, καθ' ἣν εὐχαρίστως
θὰ ἀπηξιοῦμεν προδοχῆς τὴν ἐνεστῶδαν. Ὁ Ὁβίδιος
λέγει περὶ τῆς Ὁρεάδον, ἣν ἡ Δύμητρα ἔπειμψε τῇ
πείνῃ³.

1) Φιλοκτ. στ. 31 — 39.

2) Αἰνειάδ. Βιβλ. B. στ. 277.

3) Μεταμορφ. ΣΤ. στ. 387.

4) Μεταχωρώ, Bι6λ. H. στ. 809.

Visa tamen sensisse famem — —

"Ηκιστα φυσικῇ ὅμως χρῆται ὑπερβολῇ! οὐ δψις πειναλέου, καν ἔτι αὐτὸν ταῦτην τὴν πεῖναν ἐξεπρόσθπει, δὲν εὔμοιρει τῆς κολλητικῆς ταύτης δυνάμεως, ἐπιτρέπει δὲ νὰ αἰδθανῷεθα οἰκτον μὲν καὶ βδελυγμὸν καὶ ἀνδιαν, οὐχὶ ὅμως πεῖναν. Ταύτης τῆς βδελυγμίας δὲν ἐφείσθη ὁ Ὀδίδιος ἐν τῷ εἰκόνι τῆς πείνης, ἐν δὲ τῷ πείνῃ τοῦ Ἐρυθρόγου παρ' αὐτῷ τε καὶ παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ¹ οἱ ἀποδεῖς χαρακτηρές εἰσιν οἱ ζωηρότατοι πάντων. Ἄφοῦ ὁ Ἐρυθρόνος τὰ πάντα κατέφαγε, μηδ' αὐτοῦ τοῦ θύματος φειθείεις, δημερέφεν ή μάτηο αὐτοῦ Ἐστία, ἀφίστιν αὐτὸν ὁ Καλλίμαχος νὰ ἐπιπίπτῃ ἐπὶ ίππων καὶ γαλῶν καὶ νὰ ἐπαιτῇ ἐν ταῖς ὕδοις τὰ ψυχία καὶ τὰ συπαγά λείψανα τῶν ξένων τραπεζῶν,

*Kai τὰς βάσιν ἔφαγε, τὰς Ἐστίας ἐτρέφε μάτηο,
Και τὸν ἀεθλοφόρον και τὸν πολεμήσιον ἵππον,
Και τὸν αὐλοντὸν τὰς ἐτρέφε θηρία μικκά
Και τόθ' ὁ τῶν βασιλῆς ἐτὶ τριόδουσι καθῆστο
Αἰτίων ἀκόλους τε και ἔχοβα λύματα δαιτός.*

καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Ὀβίδιος παριστησὺν αὐτὸν τιθέμενον τούς δδόντας εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ μέλι πρὸς τὸν σκοπὸν ταῦ νὰ θρέψῃ τὸ σῶμα διὰ τοῦ σῶματος αὐτοῦ. Τούτου ἔνεκα μόνον τοδοῦτον δυσδώεις καὶ τοδοῦτον ρυπαρὰὶ ἥξαν αἱ δύναμιοθοὶ ἄρπιται ὅπτες ἡ πεῖνα, ἢν θὺ προσύκαλει ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀπαγωγὴ τῶν βρωμάτων, ὃς καθίστατο ἔτι φοβερωτέρᾳ. Ἀκούσμα-
μεν καὶ τοῦ παρ' Ἀπολλωνίῳ παραπόνου τοῦ Φοι-
γέως².

Τετθὸρ δ' ἦρ ἄρα δῆ ποτ' ἐδητός ἀμφὶ λίπωσι,
Πρεῖ τόδε μυδαλέον τε καὶ οὐ τλητὸρ μέρος ὁδμῆς.
Οὐδὲ τις οὐδὲ μύρυρθα βροτῶν ἀρέχοιτο πελάσσαι,
Οὐδὲ εἰ οἱ ἀδάμαντος ἐληλαμένορ χέαρ εἴη.
Ἄλλα με πικρὴ δῆτα καὶ δαιτὸς ἐπίσχει ἀράγκη
Μύρειν, καὶ μύροντα κακῇ ἐρ γαστέρι δέσθιται.

Τὸ τὴν ἔποικὸν ταύτην εὐχαριστώς ὑδυνάμυν νὰ συγχωδήσω τὴν παρὰ τῷ Βιθυλίῳ ἀπδῆ εἰδαγωγὴν τῶν Ἀρπιιῶν ἀλλ' ἡ πεῖνα, ἢν αὗται προκαλοῦσθι, δὲν ὑψίσταται πραγματικῶς ἀλλ' ἐπίκειται μόνον καὶ προδέγεται ὑπ' αὐτῶν πρός δὲ ἡ δηλ πρόσφρονδις καταληγεῖ ἐπὶ τέλους εἰς λογοπαίγνιον. Καὶ δὲ Δάντης οὐ μόνον προετοιμάζει ἡμᾶς εἰς τὸ ιστορικὸν τῆς λιμοκτονίας τοῦ Οὐγόλινου διὰ τῆς ἀπεδεστάτης καὶ βδελυκτῆς θέσεως, εἰς ἢν τιθοῦντιν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ μετὰ τοῦ ἄλλοτε διώκτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἡ λιμοκτονία δὲν στερεῖται χαρακτήρων τῆς ἀπίδιας ἥτις λίαν καταδίλως ἐκεὶ ιδίᾳ πληίσθει ἡμᾶς, ὅπου οἱ υἱοὶ προσδέχονται τῷ πατρὶ πρός βρῶσιν. Ἐν σημειώσει προστιθημι καὶ χωρίον ἐκ δράματος τοῦ Μπωμόν καὶ Φλέτχερ, ὅπερ χωρίον ἴδυνατο ν' ἀν-

1) Hym. in Cererem.

2) Ἀργοναυτ. Βιβλ. Β. στ. 228—233.

3) The sea-voyage. Act. III. Sc. 1. Γάλλος παιρατής είπε πετεχει μετά τούς σκάφους αιντούς εἰς ἔργων γῆσσον. Πλεονεκτία

τικαταστήσῃ πᾶν ἄλλο παράδειγμα, εἰ μὴ ἵνα γκάζουν νὰ θεωρήσω πως αὐτὸς ὡς λίαν ὑπερβολικόν.

“Ηδη ἔρχομαι εἰς τὰ ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἀπόδη ἀντικείμενα. Κάνω ἕτι ὅλως ἀναμφίποιστον ἥδη ὅτο ὅτι
ἰδίως ἀπόδη ἀντικείμενα διὰ τὴν ὅψin δὲν ὑπάρχουσι
δι’ ὃν ἀδέ' ἔαυτοῦ νὰ γίνονται καταληπτὸν ὅτι ἡ ζω-
γραφικὴ ὡς ὥραία τέχνη θὰ παρθεῖτο αὐτά, ὅφει-
λεν αὐτὶ ἐν τούτοις νὰ ἀποφύγῃ τὰ ἀπόδη ἀντικεί-
μενα ἐν γένει, διότι ὁ τῶν ιδεῶν σύνδεσμος καὶ εἰς
τὴν ὅψin αὐτὰ ἀπόδη καθίστησι. Ὁ Παρδενών (Parde-
non) παρίστησί τινα τῶν παρεστώτων ἐν εἰκόγι τῆς
ταφῆς τοῦ Χριστοῦ, κρατοῦντα τὴν ρίνα αὐτοῦ. Ὁ
Πίχαρδονι ἀποδοκιμάζει τὸ τοιοῦτο διὰ τὸν λόγον
ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦταν νεκρός ἀπὸ τοδούτου χρό-
νου ὥστε νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πηγίσειν ἡ σῆψις τοῦ
σώματος· τούναντίον πιστεύει ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Λα-
ζάρου ἔγερσιν ἐπιτρέπεται τῷ ζωγράφῳ νὰ παραστή-
σῃ ἐνίοις τῶν παρισταμένων, ὃν τρόπον ἡ ιστορία
ορτῶς ἀναβλέπει, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦν ἥδη ὄδωδός.
Τὸ ἐπ' ἔμοι ἡ τοιαύτη παράστασις καὶ ἐνταῦθα τυγ-
χάνει ἀνυπόθεσος. Διότι οὐχὶ ἀπλὸς ἡ πραγματικὴ
δυσδωδία ἀλλὰ καὶ ἡ ιδέα τῆς δυσδωδίας διεγείρει ἀπ-
δίαν. Φεύγομεν τοὺς δυσδωδεῖς τόπους καὶ ὅταν ἔτι πά-
σχομεν κατάρροουν. ‘Ἄλλ· ἡ ζωγραφικὴ θέλει τὸ ἀπόδες
οὐχὶ ἔνεκα τοῦ ἀποδοῦς ἀλλά’, ὡς ἡ ποίησις, ἵνα ἐνι-
σχύσῃ δι’ αὐτοῦ τὸ γελοιον καὶ φοβερόν. Ἐπὶ κινδύνῳ
αὐτῆς!

"Ο,τι ὅμιλος παρετένησα περὶ τοῦ ἀσχήμου ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπιφράτεῖ τοδούτῳ μᾶλλον καὶ περὶ τοῦ ἀπόδους. Τοῦτο ἐν δρατῇ ἀπομιμήσει τῆς ἐπενεργείας αὐτοῦ ἀδυγκοίτως δλιγωτέαν ὑψίσταται ἀπώλειαν ἢ ἐν ἀκουστῇ ἀπομιμήσει· καὶ ἐκεῖ λοιπὸν δλιγωτέρον στενῶς δύναται νὰ συναναμιχθῇ μετὰ τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ γελοίου καὶ φθεροῦ ἢ ἐνταῦθα· εὐθὺς ως ἡ ἔκπληξ παρέλθῃ, εὐθὺς ως ἵκανοποιηθῇ τὸ πρῶτον περίεργον βλέμμα, διαχωρίζεται πάλιν καθ' δλοκληρίαν καὶ ἀπομένει ἐν τῇ ιδίᾳ αὐτοῦ ἔνοιᾳ μοοφῇ.

KΣΤ'.

Ἡ τοῦ κυρίου Βίγκελμαν ἴστορία τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας ἐδημοσιεύθη. Οὐδέν περαιτέρω βῆμα τολμῶ ποὺν ἢ ἀναγνώσω τὸ ἔγχον τοῦτο. Τὸ γὰρ σκεπτόμεθα ἐπὶ τῆς τέχνης ἀπλῶς ἐκ γενικῶν ἰδεῶν δύναται ν' ἀποτλανθῆσθαι ἡμᾶς εἰς ἴδιοτρόπους σκέψεις, ἃς θάττον ἢ Βοάδιον εὐοίδουμεν ἀντικοουσούμενας ποὺς

καὶ φύνος προκαλοῦσι διάστασιν παρὰ τῷ πληρώματι καὶ παρέγουσιν εἰς δύο τελαιπώρους, οἵτινες ἐφ' ἕκανὸν ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης χρόνον ἔν αὐτῷ ἐνέσθικ διετελούν, εὐχαίριαν νὰ ἀποπλεύσωσι διὰ τοῦ σκάφους τῶν διαιριχθεμένων. Οὕτως οἱ μηδαμινοὶ ἔκεινοι τοῦ πληρώματος, στερηθέντες διὰ μιᾶς πασῶν τῶν πραγμάτων, καθορῶσιν ἀμέσως τὸν ἐπονεῖδόν τον θάνατον πρὸ τῶν δημιατῶν αὐτῶν, ἔκαστος δὲ ἐκφράζει τῷ ἑτέρῳ τὴν πεῖναν καὶ ἀπελπιζάν αὐτοὺς ὅδε πως :

LAMURE. Oh what a Tempest have I in my Stomach!
How my empty Guts cry out! My woundes ake.
Would they would bleed again, that I might get
Something to quench my thirst, etc.

4) Richardson de la Peinture, T. I p. 74.

αἰσχύνην ἡμῶν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς καλλιτεχνίας. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔγίνωσκον τοὺς δεσμούς, οἵτινες συνδέουσι μετ' ἄλληλων τὴν ζωγραφικήν καὶ τὸν ποίησιν· δὲν θὰ συνέθηξαν ὅμως αὐτούς πλειότερον πάρος ὅσον ἀρμόζει ἀμφοτέραις. "Ο, τι οἱ καλλιτέχναι αὐτῶν ἔπραξαν, θὰ διδάξῃ με τί οἱ καλλιτέχναι ἐν γένει δικείουσι νὰ πράττωσι· ὅπου δὲ τοιοῦτος ἀνὴρ φέρει οὕτω τὴν δάδα τῆς ιστορίας, ή κερδοσκόπος σκέψης δύναται τολμηρῶς ν' ἀκολουθῇ. Πρίν δὲ μετὰ σοβαρότητος ἀρχεταῖ τις τῆς ἀναγνώσεως σπουδαίου τινος ἔργου συνειθίζει νὰ φυλλολογῇ αὐτό· καὶ ή ίδικι μου δὲ περιέγεια πτῷ πρό παντός νὰ γνωρίσω τὴν τοῦ συγγραφέως γνώμην περὶ τοῦ Λαοκόντος, οὐχὶ ὅμως ὡς πρὸς τὴν τέχνην τοῦ ἔργου, περὶ δὲ ἑξεράσθην δῆδος ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. Μετὰ ποτέρου τῶν δύο συμφωνεῖ ὁ Βίγκελμαν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ μετ' ἑκείνων, οἵτινες φρονοῦσιν ὅτι ὁ Βιργίλιος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ σύμπλεγμα; ή μετ' ἑκείνων, οἵτινες παριστῶσι τοὺς καλλιτέχνας, ἐργαζομένους κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ποιητοῦ;

Τὸ δὲ καθ' ὀλοκληρίαν σιγῇ ὡς πρὸς τὸ ζῆτημα τῆς ἀμοιβαίας ἀπομιμήσεως, τοῦτο μεγάλως συμφωνεῖ μετὰ τῆς ἐμῆς καλαιμηθείας. Ποῦ δὲ ἔγκειται ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς ἀπομιμήσεως ταύτης; Δὲν εἶναι πράγματι ἀδύνατον ἵνα αἱ δύοιστες τῆς ποιητικῆς εἰκόνος πρὸς τὸ καλλιτέχνημα, ὃν ἀνωτέρῳ ἐμνήσθην, δύσι τυχαῖαι καὶ οὐχὶ σκόπιμοι καὶ δῆτα τὸ ἔτερον τούτων τοσοῦτον ὀλίγον ἔχοντι μενεύσεν ὡς πρότυπον τῷ ἑτέρῳ δύστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἀνάγκην ἀμφότερα νὰ ἔχοντι μενεύσεν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρότυπον. "Αν ἐν τούτοις ἐθάμβωνται αὐτὸν ἡ λάμψις τοιαύτης ἀπομιμήσεως θὰ πναγκάζετο ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῶν πρώτων. Διότι ἀποδέχεται δῆτα ὁ Λαοκόν ἀπορρέει ἐξ ἐποχῆς, καθ' ἥν η τέχνη παρὰ τοῖς "Ελληνοῖς εὐρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος αὐτῆς, ἀνῆκε δηλ. εἰς τὸν ἐποχὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου.

" Η ἀγαθὴ τύχη, λέγει, ἡ τῆς ἡγρύπνει καὶ κατὰ τὴν ἔξαφάνισιν τῶν τεχνῶν, διέσωσε πρὸς θαυμασμὸν σύμπαντος τοῦ κόσμου δεῖγμα τῆς καλλιτεχνίας τῶν χρόνων ἑκείνων εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς ιστορίας ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα τοσούτων καταστραφέντων ἀριστογρυμάτων. Ο Λαοκόνων μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ οἰδῶν, φιλοτεχνηθεὶς ὑπὸ τῶν ροδίων καλλιτεχνῶν Ἀγνδάνδρου, Ἀπολλοδώρου² καὶ Ἀθηνοδώρου, ἀνῆκει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, καίπερ ἀδυνάτου ἀποβαίνοντος τοῦ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ αὐτῆς ὡς καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ἥν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἡκμαζαν, εἰ καὶ τινες ἐπειράθησαν τοῦτο".

"Ἐν σπουδεῖσι δὲ προστιθησίν: «Ο Πλίνιος οὐδὲν ἀναθέρει περὶ τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾧ ἔχονταν ὁ Ἀγνδάνδρος καὶ οἱ ἐν τῷ ἔγγρῳ αὐτοῦ βοηθοὶ τούτου· ἀλλ' ὁ Μαφαίν διετείνετο δῆτα ἔγίνωσκεν, δῆτα οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἡκμαζαν τὸν 88νν. Ὀλυμπιάδα δῆτα δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λόγων αὐτοῦ ἔγραψαν καὶ ἀλλοι, ὡς ὁ Ρίχαρδον. Ο πρῶτος, νομίζω, παρεδέχθη Ἀθηνοδώρον τινα ἐκ τῶν τοῦ Πολυκλείτου μαθητῶν ὡς ἔνα τῶν ἡμε-

τέρων καλλιτεχνῶν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Πολυκλείτος ἡκμαζεῖ τὸν 87νν Ὀλυμπιάδα ὥρισθη η τοῦ ὑποτιθέμενου μαθητοῦ ἐποχὴν κατὰ μίαν Ὀλυμπιάδα βραδύτερον· ἀλλοις λόγους δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὁ Μαφαίν».

Βεβαίωτα δὲν ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλους λόγους. Πρὸς τί ὅμως δὲ κύριος Βίγκελμαν περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ μόνον τὸν ὑποτιθέμενον τοῦτον λόγον τοῦ Μαφαίν; διαφένδει αὐτὸς ἔαυτόν; οὐχὶ καθ' ὀλοκληρίαν διότι κανὸν ἔτι μὴ ὑποστηρίζεται ὑπὸ ἄλλων λόγων, δημιουργεῖ ὅμως ἔαυτῷ μικράν τινα πιθανότητα ἐν ζητήματι ἔνθα ἀλλως δὲν δύναται τις ν' ἀποδείξῃ δῆτα ἵνα Ἀθηνοδώρος δὲ τοῦ Πολυκτήτου μαθητῆς καὶ Ἀθηνοδώρος δὲ βοηθὸς Ἀγνδάνδρου καὶ Πολυδώρου ἀποτελῶσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Εὔτυχῶς τούτο ἀποδείκνυται ἐκ τῆς διαφορᾶς μάλιστα τῆς πατρίδος ἐκατέρου. Ο πρῶτος Ἀθηνοδώρος κατὰ τὴν γραπτήν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου¹ κατάγετο ἐκ Κλείτορος τῆς Ἀρκαδίας· τούτην τὸν ὁ ἄλλος κατὰ τὴν γραπτήν μαρτυρίαν τοῦ Πλίνιου καταγέτο ἐκ Ρόδου.

"Ο Κ. Βίγκελμαν δὲν δύναται ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀπέψυγε τὸ νὰ διαφένδῃ ἀκαταμαχήτως τὰ ὑπὸ τοῦ Μαφαίν λεγόμενα διὰ προσθήκης τῆς λεπτομερείας ταύτης· τούτωντίον μᾶλλον τοσοῦτον σπουδαῖοι θὰ ἐφάνησαν αὐτῷ οἱ λόγοι, τοὺς ὅποιούς κατὰ τὴν ἀναμφισβήτητον αὐτοῦ πεῖραν ἀρνεύεται ἐκ τῆς τέχνης τοῦ ἔργου, ὃστε ἀδιάφορον ἐνόμισεν ἄν η γνώμη τοῦ Μαφαίν διασώθῃ ποιάν τινα πιθανότητα η γῆ. Ἀναμφισβόλως ἐν τῷ Λαοκόντι ἀναγνωρίζει τοσοῦτον πολλὰς ἐκ τῶν λεπτοτύπων², αἵτινες τόσον ιδιαζουσαι πέσαν τῷ Λυσίππῳ καὶ δι' ὃν ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἐπλούτισε τὸ πρότον τὴν τέχνην, ὃστε δὲν ἵντο δυνατὸν νὰ θεωρῇ αὐτὸς ὡς ἔργον, πρὸ τῆς ἐποχῆς ἑκείνου τελεσθέν.

"Αλλ' εἰ καὶ ἀποδεδειγμένον τυγχάνει δῆτα ὁ Λαοκόν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἥναι ἀρχαιότερος τοῦ Λυσίππου, ἀποδείκνυται ὅμως ἄρδα γε διὰ τούτου ταύτοχρονως δῆτα εἰς τούτου σχεδὸν τὴν ἐποχὴν δέον ν' ἀνάγνηται, δῆτα εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποτελῇ ἔργον πολλῷ μεταγενέστερον; Παραλείπων τοὺς χρόνους, καθ' οὓς η καλλιτεχνία ἐν Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ρωμαϊκῆς μοναρχίας δῆτε μὲν ἀνώρθου τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, δῆτε δὲ ἐκ νέου κατέπιπτε, ἐρωτῶ, διατὶ ὁ Λαοκόν νὰ μὴ ἵντο δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ τὸν ἐπιτυχῆ καρπὸν τῆς ἀμιλλῆς, ἥν θὰ διηγεῖτε παρὰ τοῖς καλλιτέχναις η ἀστος πολυτέλεια τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων, διατὶ νὰ μὴ ἱντο δυνατὸν ἵνα ὁ Ἀγνδάνδρος καὶ οἱ βοηθοὶ αὐτοῦ ὅσι τὸ σύγχρονοι ἐνός Στρογγυλίονος, ἐνός Ἀρκεδιλάου, ἐνός Πασιτέλους, ἐνός Ποσειδωνίου, ἐνός Διογένους; μήπως καὶ τὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν τούτων δὲν ἔξετιμοντο ὡς ἵσα ἐν μέρει πρὸς δῆτα τὴν παρήγαγέ ποτε; καὶ δῆτα ἐπὶ τὸν ἀπηγόρων ἀναμφισβήτητα τεμάχια αὐτῶν, ἵντο δὲ ἀγνωστος η ἐποχὴ τῶν φιλοτεχνητῶν αὐτά, ἐποχὴ, ἥν ἔξ οὐδενός ἀλλοι δύναται τις νὰ συμπεράνῃ η ἐκ τῆς τέχνης αὐτῶν, ὅποια θεία ἔμπνευσις θὰ παρεκάλυψε τὸν γνώστην ἀπὸ τοῦ νὰ κατατάξῃ αὐτὰ εἰς

1) Geschicht der Kunst S. 347.

2) Οὐχὶ Ἀπολλοδώρου ἀλλὰ Πολυδώρου.

1) Ἀθηνοδώρος δὲ καὶ Δαμίας . . . οὗτοι δὲ Ἀρκάδες εἰσὶν ἐκ Κλείτορος. Φωκ. κεφ. 9 σ. 819 ἔδ. Kuhn.

2) Plinius lib. XXXIV. sect. 19 p. 653 edit Hard.

έκεινους ἐπίσης τοὺς χρόνους, οὓς ὁ κύριος Βίγκελμαν φοροῦει ὡς τοῦ Λαοκόντος μόνον ἀξίους;

Ἄλιθες ὅτι ὁ Πλίνιος δὲν σημειοῖ φυτῶς τὴν ἐποχήν, ἐν ᾧ ἥκμασαν οἱ τὸν Λαοκόντα φιλοτεχνήσαντες καλλιτέχναι. "Αν ὅμως ὅφειλον νὰ συμπεράνω ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ ὄλου χωρίου, πότερον μεταξὺ τῶν ἀρχαίων γῆλλον ἢ τῶν νεωτέρων καλλιτεχνῶν θέλει αὐτοὺς νὰ κατατάξῃ, ὅμολογῶς ὅτι πιστεύω ὅτι μείζων πιθανότης περὶ τοῦ τελευταίου αὐτόθι παραπρετεῖται. Κρινάτω τις ἐκ τῶν κατωτέρω.

Ἀφοῦ ὁ Πλίνιος λεπτομερέστερόν πως ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ μεγίστων καλλιτεχνῶν ἐν τῇ γλυπτικῇ, περὶ τοῦ Φειδίου τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ Σκόπα, κατόπιν δὲ ὄνομαστὶ ἀναφέρει τοὺς λοιποὺς καὶ ιδιὰ ἔκεινους, ἐκ τῶν ἔργων τῶν ὅποιων ἔνια ὑπῆρχον ἐν Ρώμῃ, ἀνευ χρονολογικῆς τινος σειρᾶς, ἔξακολονθεὶ φέδε.¹⁾ Nec multo plurium fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus et picturae et statuariae artis praeposendum. Ex uno lapide eum et liberos draconumque mirabiles nexus de consilio sententia fecere summi artifices, Agesander et Polydorus et Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domus Caesaram replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alias cum Artemone, et singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippae Pantheon decoravit Diogenes Atheniensis, et Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata.

Ἐκ πάντων τῶν καλλιτεχνῶν, ὃν μνεῖα γίνεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, Διογένης ὁ Ἀθηναῖος εἶναι ἐκεῖνος, ἢ ἐποχὴ τοῦ ὅποιου εἶναι ἀδιαμφισβητήτως καθωρισμένην. Οὗτος ἐκδύμησε τὸ Πλάνθεον τοῦ Ἀγρίππα καὶ ἥκμάσεν ἐπὶ Λύγούστου. Ἐν τούτοις, ἀν σταθμίσωμεν ἀκριβέστερόν πως τοὺς λόγους τοῦ Πλίνιου, ἥρονδ ὅτι ἐπίσης ἀναμφισβητήτως καθωρισμένας θὰ εὔρωμεν τὰς ἐποχάς, καθ' ἃς ἥκμασαν ὁ Κρατερός καὶ Πυθόδωρος, ὁ Πολυδέκτης καὶ Ἔρμόλαος, ὁ δεύτερος Πυθόδωρος καὶ Ἀρτέμων ὡς καὶ Ἀθροδίσιος ὁ Τραλλιανός. Περὶ τούτων λέγει: Palatinas domus Caesaram replevere probatissimis signis. Ἐρωτῶ. Δύναται βεβαίως τοῦτο νὰ σημαίνῃ μόνον ὅτι τὰ ἀνάκτορα τῶν αὐτοκρατόρων ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν ἔξοχῶν ἔργων αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δηλ. ὅτι οἱ αὐτοκράτορες ἀνεζήτησαν αὐτὰ ὄμοι πανταχοῦ καὶ εἰς τὰ ἐν Ρώμῃ ἐνδιαιτήματα αὐτῶν μετεβίασαν; βεβαίως ὅχι: δέον γῆλλον δεδηλωμένως τὰ ἔργα αὐτῶν οἱ ἐν λόγῳ καλλιτέχναι διὰ ταῦτα τὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἀνάκτορα νὰ ἐπεξειργάσθησαν καὶ νὰ ἥκμασαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τούτων. "Οτι δὲ μεταγενέστεροι ὑπῆρχαν καλλιτέχναι, οἵτινες ἐν Ἰταλίᾳ μόνον εἰργάσθησαν, τοῦτο συμπεράνεται καὶ ἐκ τοῦ ἔχεις ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντᾶ μνεία αὐτῶν. "Αν ἐν Ἑλλάδι ἐν προγενεστέροις χρόνοις εἰργάζοντο,

τότε ὁ Παυσανίας θὰ ἔβλεπε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ θὰ διέσωζεν ἡμῖν τὴν μνήμην τούτων. Καὶ ἀπαντᾶ πράγματι¹⁾ παρ' αὐτῷ Πυθόδωρός τις, ἀλλ' ὁ Ἀρδουΐνος σφάλλει θεωρῶν αὐτὸν ὡς τὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πλανίου ἀναφερόμενον. Διότι ὁ Παυσανίας ὄνομαστὶ ἀναφέρου τὸ ἄγαλμα τῆς Ἡρας, ὅπερ ὡς ἔργον τοῦ πρώτου εἶδεν ἐν Κορωνίᾳ τῆς Βοιωτίας, ἄγαλμα ἀρχαῖον, τὸν δὲ ὄνομασθαι ταύτην δίδει εἰς τὰ ἔργα ἐκείνων τῶν καλλιτεχνῶν, οἵτινες ἥκμασαν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους καὶ τραχεῖς χρόνους τῆς καλλιτεχνίας, μακρὸν πρὸ τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους βεβαίως δὲ οἱ αὐτοκράτορες δὲν θὰ διεκόψιμαν τὰ ἀνάκτορα αὐτῶν διὰ τὴν ἔργων τοιούτου εἶδους. Ἐπίσης ὑπτονος προσοχῆς ἀξία εἶναι καὶ ἡ ἀλληλεπίδραση τοῦ Ἀρδουΐνου, ὅτι ὁ Ἀρτέμων εἶναι πιθανῶς ὁ δύμωνυμος ζωγράφος οὕτως μνείαν ποιεῖται ὁ Πλίνιος ἀλλαχοῦ. Η τοῦ ὄνοματος ταύτης ἐλαχίστην μόνον παρέχει πιθανότητα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὄποιας ἐπὶ μακρὸν δὲν ἐπιτρέπεται ἢ παραδιασίς τῆς φυσικῆς ἐργανωτείας ἀλανθάστου χωρίου.

"Αν ὅμως κατὰ ταῦτα ἀναμφίβολον τυγχάνῃ ὅτι ὁ Κρατερός καὶ ὁ Πυθόδωρος, ὅτι ὁ Πολυδέκτης καὶ ὁ Ἔρμόλαος ἥκμασαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ἀνάκτορα τῶν ὅποιων ἐπληρώθασαν διὰ τῶν ἔξοχῶν αὐτῶν ἔργων, φρονῶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ν ἀποδοθῆν ἀλληλεπίδραση τοῦ Ἅρδουΐνου καὶ εἰς ἔκεινους τοὺς καλλιτέχνας, ἀφ' ὃν ὁ Πλίνιος προσθαίνει εἰς τοὺς ἄλλους διὰ τὸν Σιμιλίτην. Οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ τοῦ Λαοκόντος καλλιτέχναι. Σκεψθῶμεν ὅμως, ὅτι ἀν ὁ Ἀγηθανδρός, ὁ Πολύδωρος καὶ ὁ Ἀθηνύδωρος ἥσαν τοσοῦτον ἀρχαιοτάτων καλλιτέχνων ὅσον ὁ κύριος Βίγκελμαν αὐτοὺς θεωρεῖ, ὅπόσην ἀδεξιότητα θὰ προέδιδεν ὁ συγγραφεὺς ἐκεῖνος, παρὰ τῷ ὅποιῳ ἢ περὶ τὴν ἔκφρασιν ἀκριβεία δὲν ἀποτελεῖ μηδαμινόν τι, ὅταν ἀπὸ τούτων διὰ μιᾶς εἰς τοὺς νεωτάτους καλλιτέχνας μετεπίδητα καὶ μάλιστα κατὰ τοιούτον τινὰ τρόπον.

Θ' ἀντείπῃ τις ὅμως ὅτι ἢ λέξις αὐτὴ Σιμιλίτη δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐποχήν τῆς ἐποχῆς συνάθειαν, ἀλλ' εἰς ἄλλο τι, ὅπερ οἱ ὡς πρὸς τὸν χρόνον τόδον ἀνόμοιοι οὔτοι καλλιτέχναι εἶχον κοινὸν πρὸς ἀλλήλους. Ο Πλίνιος δηλ. δύμειτε περὶ τοιούτων καλλιτεχνῶν, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ εἰργάσθησαν καὶ οἵτινες ὡς ἐκ τῆς κοινότητος ταύτης ἀγνωστοί παρέμειναν, ὃν τρόπον ηξίζεν αὐτοῖς. Διότι ἐπειδὴ οὐδείς αὐτῶν ηδύνατο ἔαυτῷ καὶ μόνῳ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἐπὶ τῇ ἀπὸ κοινοῦ ἔκτελέσει τοῦ ἔργου τιμήν, διεξοδικὴ δὲ θὰ ήτο πάντοτε ἢ ἀπαριθμητικές πάντων τῶν τοῦ ἔργου ἐκείνου μεταδόντων, τὰ ὄντα μεταδόντων τούτων παρημελήθησαν. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνας τοῦ Λαοκόντος, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους καλλιτέχνας, οὓς ἐπισχόλησαν οἱ αὐτοκράτορες πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀνάκτορων αὐτῶν.

"Επετει τὸ τέλος.

ΟΑΓΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ.

1) Libr. XXXVI sect. 4 p. 730.

1) Βοιωτικ. κεφ. XXXIV. Σ. 778 Ἐκδ. Kuhn.